Миронюк Тетяна Василівна,
доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКИ ДИТИНИ ПІД ЧАС ДОПИТУ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

Сексуальне насильство над дітьми – є прихована проблема, при якій точну кількість потерпілих установити надзвичайно складно. Часто засоби масової інформації, висвітлюючи історії про дітей, які зазнали насильства, були викрадені чи навіть убиті, описують злочинців як незнайомців. Однак важливо знати, що це нетипові приклади. У восьми випадках із десяти сексуальне насильство над дітьми скоюють добре знайомі дитині люди (за даними NSPCC). Це можуть бути члени сім'ї, друзі, сусіди. Деякі з них обіймають посади, що передбачають постійний контакт з дітьми, інші мають авторитет і користуються довірою й повагою серед дорослих. У випадку, коли агресор – близький родич, дитина може не розповідати про насильство, допоки не стане дорослою [1].

За даними різних джерел, сексуальне насильство щодо дітей в Україні набуло тривожних масштабів. Результати опитувань дітей свідчать, що кожна п'ята дитина в Україні зазнавала різних форм сексуального насильства. У понад 80 % таких випадків злочинці були знайомими для дітей людьми, у 90 % випадків про насильство відносно дітей у відповідні органи ніхто не повідомляв [2].

Сексуальне насильство щодо дитини – це взаємодія між дитиною та старшою за неї або дорослою людиною, де дитина використовується як об'єкт задоволення сексуальних потреб старшої за неї особи. Сексуальне насильство над дитиною є латентним явищем. Діти та батьки дітей, які пережили сексуальне насильство, зазвичай не розповідають про те, що сталося, і не повідомляють про злочин у відповідні служби. На тему сексуального насильства важко говорити навіть фахівцям, які працюють з дітьми. Розповідь дитини про сексуальне насильство, яке над нею вчиняли, – тяжке випробування для тих, кому доводиться це вислуховувати. Не меншим, а набагато складнішим випробуванням це є і для самої дитини. Розповідати про те, що сталося, дитині складно через цілу низку тих відчуттів, які її при цьому охоплюють: перш за все, це відчуття страху, адже дитина вірить усьому, що обіцяє зробити насильник (вижене з дому, скривдить когось із рідних чи друзів, уб'є улюблену собаку тощо); низька самооцінка (дитина часто вважає, що якщо це відбувається з нею, а з іншими дітьми – ні, це означає, що вона на це заслуговує); почуття провини (діти часто відчувають провину за те, наприклад, що

недостатньо захищалися чи їх поведінка якимось чином провокувала насильника); відчай (дитина може думати, що ніхто їй не повірить і не зможе допомогти, буде тільки гірше); сором (дитина може боятись того, що близькі люди розсердяться чи відвернуться від них, коли дізнаються); заперечення (дитина може виправдовувати насильника тим, що він чи вона насправді не скривдили її сильно); любов (як відомо, значний відсоток випадків сексуального насильства над дітьми вчиняють їх рідні та близькі, до яких діти відчувають любов та прив'язаність) [3]. Маленькі діти дивляться на дорослих як на всемогутніх та всезнаючих людей. Тому вони можуть вважати, що дорослі знають про сексуальне насильство, яке над ними вчиняє насильник, отже так і має бути.

На думку Н.К. Асанової, будь-яка форма жорстокого поводження з дитиною – це перш за все психологічна травма, яка зачіпає всі сфери життя дитини – фізіологічну, інтелектуальну, особистісну, міжособистісних стосунків та соціальної компетентності [4].

Наслідком цих порушень є формування в сім'ї, де сталося насильство над дитиною, специфічних життєвих сценаріїв, які можуть мати глибокі наслідки для майбутнього дитини. У багатьох дітей, котрі зазнали насильства, можуть розвиватися неврози, алергічні захворювання, а також захворювання шлунково-кишкового тракту. Але найважчим наслідком насильства, пережитого в дитячому віці, є формування травмованої особистості, яка характеризується цілим комплексом психологічних особливостей. Їх нескладно розпізнати: низька самооцінка, неспроможність добиватися успіху і будувати продуктивні стосунки. В одних жертв наслідки насильства можуть проявлятися в агресії, жорстокості, схильності до саморуйнування, в інших – у безсиллі, невпевненості в собі, своїх силах, страхах [4].

За даними науковців та медичних працівників, сексуальне насильство призводить до:

– травматичних стресових реакцій (безсоння, страх, поганий апетит, хвилювання, тик, розлад шлунку, поява енурезу/енкопрезу, нічні жахи);

– нервово-психічних (гіперсексуальність, депресія та суїцидальна поведінка, порушення статевої ідентифікації, розвиток шизофренії);

– психосоматичних хвороб (хронічні болі в низу живота, дерматити, головні болі та інше);

– ушкодження генітальної/анальної ділянок; інфікування ВІЛ/СНІД та іншими ХПСШ, інфекціями сечовивідних шляхів;

– вагітності/аборту;

– вживання наркотиків, алкоголю, клею або інших хімічних речовин;

– психологічних порушень (страх, низька самооцінка, безнадія, агресія, імпульсивність у поведінці, жорстокість, крадійство);

– тяги до флірту, поведінки, що провокує секс;

– поганого навчання (втрата інтересу до навчання, занять у секціях, погана концентрація, погана пам'ять, недисциплінованість);

– змішуванні понять любові та сексу;

– появи підозри та недовіри до дорослих тощо. Крім короткочасних наслідків можливі й довготривалі, серед яких:

– порушення фізичних та емоційних кордонів протягом життя;

– порушення тілесної експресії, стилю рухів;

– сексуалізація поведінки;

– поведінкові розлади: підвищена цікавість до питань сексу, показ геніталій, агресивна сексуальна поведінка, асоціації «любов – біль» і т. ін.;

– домінування таких психологічних станів, як ненависть, страх, залежність, депресія [5].

Як показує практика фахівців, що працюють з дітьми, які постраждали від сексуального насильства, ці діти є групою ризику щодо втягнення в злочинну діяльність, у проституцію, виготовлення дитячої порнографії, а також нерідко мають прояви девіантної поведінки. Також частим наслідком сексуального насильства є потрапляння дитини в залежність від алкоголю чи наркотиків. Психотерапевт Н. В. Тарабрина зазначає, що дуже важливо розглядати наслідки насильства, пережитого дитиною, враховуючи її вікові особливості [3].

У різні періоди життя реакція на подібну психологічну травму може проявлятися по-різному. Найбільш загальними симптомами, залежно від віку дитини, є:

– для дітей до 3 років – страхи, сплутаність почуттів, порушення сну, втрата апетиту, в поведінці відзначаються агресія, страх перед чужими людьми, потяг до сексуальних ігор;

– для дошкільнят – тривога, боязкість, сплутаність почуттів, почуття провини, сорому, огиди, почуття безпорадності, зіпсованості; в поведінці відзначаються регресія, відстороненість, агресія, сексуальні ігри, мастурбація;

– для дітей молодшого шкільного віку – амбівалентні почуття стосовно дорослих, труднощі у визначенні сімейних ролей, страх, почуття сорому, огиди, зіпсованості, недовіри до всього; в поведінці відзначаються відстороненість від людей, порушення сну, апетиту, агресивна поведінка, відчуття «брудного тіла», мовчазність або несподівана балакучість, сексуальні дії з іншими дітьми;

– для дітей 9–13 років – те ж, що й для молодшого шкільного віку, а також депресія, почуття втрати відчуттів; у поведінці

відзначаються ізоляція, намагання маніпулювати іншими дітьми з метою отримання сексуального задоволення, суперечлива поведінка;

– для підлітків 13–18 років – відраза, сором, провина, недовіра, амбівалентні почуття по відношенню до дорослих, сексуальні порушення, несформованість соціальних ролей і своєї ролі в родині, почуття власної непотрібності; в поведінці відзначаються спроби суїциду, втечі з дому, агресивна поведінка, уникнення тілесної та емоційної інтимності, непослідовність і суперечливість поведінки [6].

Всі ці особливості важливо знати і враховувати під час проведення допиту дитини, яка постраждала від сексуального насильства.

Список використаних джерел

1. Навчітьдитину захищатися // Методичний посібник – Електронний ресурс – Режим доступу: https://mon.gov.ua/storage/app/media/pozashkilna/bezpeka/manual-indergarten.pdf.

2. Дослідження передумов запровадження нової практики допиту/опитування дитини, яка постраждала від сексуального насильства. – Електронний ресурс – Режим доступу: https://rescentre.org.ua/images/Uploads/Files/child_witness_dl/doslidzhennya_press_12.pdf.

3. Тарабрина Н. В. Практикум по психологии посттравматического стресса – СПб: Питер, 2001. – 272 с: ил. – (Серия «Практикум по психологии»).

4. Воспитательная программа по предупреждению насилия над детьми. Руководство для родителей и воспитателей / под ред. Н.К. Асановой, М., 1997.

5. Психолого-педагогічна реабілітація дітей, вилучених із секс-бізнесу / за ред. Петращук О.П. та Цушка І.І. – К. : Ніка-Центр, 2003. – 248 с.

6. Психологічна реабілітація дітей, які зазнали комерційної сексуальної експлуатації. Самовчитель для спеціалістів / Стефані Ділані, Колін Котеріл. – К. : 2004. – 64 с.

Мікіш Артем Сергійович,
заступник начальника СУ ГУНП
в Івано-Франківській області

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО СПРОЩЕНОГО ПОРЯДКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сьогодні в Україні відбувається бурхлива динаміка проведення реформ правоохоронних органів та адаптації національного законодавства до вимог міжнародного права.

Реформування кримінального законодавства, розробка нової доктрини кримінального законодавства, яке б максимально відповідало стандартам демократичної, соціальної та правової держави, є основним завданням української кримінально-правової науки.